

# Zakres podmiotowy i przedmiotowy obowiązku wzajemnej pomocy między małżonkami (art. 27 k.r.o.)



Ewa Kabza

Magister, asystent w Katedrze Prawa Cywilnego i Rodzinnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

## ***The Objective and Subjective Scope of the Marital Duty to Help and Support***

*The relevant provisions of Article 27 of the Polish Family and Guardianship Code that institute a marital duty to help and support are mandatory and apply "by default," i.e. to each and every marriage, irrespective of the specific matrimonial property regime or other pre-nuptial agreements between husband and wife. The paper explores the scope of this support obligation (both substantive and personal), and considers the impact of the spousal cohabitation status on the support obligation both in Polish and foreign law. Despite being commonly accepted and invoked in both everyday parlance and judicial discourse, several contrasts may be drawn with regard to the duty between family codes in force across European jurisdictions, and the Model Family Code.*

### ***Uwagi wprowadzające***

Wzajemna pomoc (zarówno o majątkowym, jak i niemajątkowym charakterze) jest najbardziej podstawowym obowiązkiem małżeńskim, niepodlegającym dyspozycji stron, który występuje we wszystkich europejskich uregulowaniach, także w modelowym kodeksie rodzinnym opracowanym przez Komisję Europejskiego Prawa Rodzinnego (CEFL – *Commission on European Family Law*)<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Zob. art. 1.15 i 1.16 modelowego kodeksu rodzinnego opracowanego przez CEFL: I. Schwenzer,

Pomimo powszechności obowiązku wzajemnej pomocy, trudno jednak nie dostrzec istotnych różnic w sposobie unormowania chociażby tak podstawowych kwestii jak

M. Dimsey, *Model Family Code: From a global perspective*, Antwerpen–Oxford 2006, s. 33–36. CEFL jest to organizacja naukowo-badawcza z siedzibą w Utrechcie, założona 1 września 2001 r., która zapoczątkowała prace nad harmonizacją prawa rodzinnego w Europie; więcej: <http://ceflonline.net/>. Zob. też A. Stępień-Sporek, *Wspólne prawo majątkowe małżeńskie dla Unii Europejskiej*, Gdańsk 2014, s. 186–213.

podmiotowy i przedmiotowy zakres obowiązku współdziałania małżonków w celu zaspokajania potrzeb indywidualnych i wspólnych (potrzeb założonej rodziny).

Celem niniejszego artykułu jest analiza podmiotowego i przedmiotowego zakresu obowiązku z art. 27 polskiego kodeksu rodzinnego i opiekuńczego<sup>2</sup> w świetle orzecznictwa sądów polskich z uwzględnieniem wątków prawnoporównawczych.

### Zakres podmiotowy przepisu

Przepis art. 27 k.r.o. stanowi, że małżonkowie są obowiązani „przyczynić się do zaspokajania potrzeb rodziny, którą przez swój związek założyli”. Trzeba na samym początku określić krąg osób wchodzących w skład rodziny w rozumieniu tego przepisu<sup>3</sup>.

Po pierwsze, są to bez wątpienia sami małżonkowie, również bezdziećni. I dotyczy to nie tylko małżonka występującego z roszczeniem, ale też zobowiązanego do świadczenia.

Po drugie, przepis ten uprawnia każdego z małżonków do wystąpienia z roszczeniem względem współmałżonka, aby ten przyczynił się do utrzymywania wspólnych dzieci. Tak więc nie tylko dziecku przysługuje względem każdego z rodziców roszczenie alimentacyjne (art. 133 k.r.o.), lecz także każdy z rodziców – jeżeli pozostaje w związku małżeńskim – ma własne roszczenie względem współmałżonka o przyczynianie się do utrzymywania dziecka<sup>4</sup> („dwutorowość roszczeń”<sup>5</sup>). Są to roszczenia różne, lecz zbieżne ze sobą. Skoro oczywiste jest, że powyższe roszczenie nie jest bezterminowe, należy rozważyć, od jakiej chwili potrzeby dziecka przestają już wchodzić w skład

„potrzeb rodziny” w rozumieniu art. 27 k.r.o. Przepis tego artykułu – podobnie jak art. 23 k.r.o. – dotyczy tej rodziny, którą małżonkowie „przez swój związek założyli”. Jeżeli więc dziecko zawrze małżeństwo, to jednocześnie „wyjdzie” ono z rodziny założonej przez małżeństwo swych rodziców. Przepisy art. 23 i 27 k.r.o. działają od tej chwili „wewnątrz” nowej rodziny, a nie „na zewnątrz” niej. Tym samym potrzeby tego dziecka nie mieszczą się już w „potrzebach rodziny” założonej przez małżeństwo jego rodziców<sup>6</sup>. Niemniej jednak może ono mieć ewentualnie roszczenie alimentacyjne względem każdego ze swych rodziców na ogólnych zasadach. Rozważenia wymaga także sytuacja dziecka pełnoletniego. Trzeba pamiętać, że ani ustanie władzy rodzicielskiej, ani osiągnięcie przez dziecko pełnoletniości nie powoduje zgaśnięcia roszczenia alimentacyjnego z art. 133 § 1 k.r.o. Brak też, w mojej ocenie, podstaw do przyjęcia, by roszczenie małżonka względem współmałżonka o środki na zaspokojenie potrzeb dziecka ustało wcześniej niż roszczenie dziecka z art. 133 § 1 k.r.o.<sup>7</sup> Należy więc dojść do wniosku, że każdy z małżonków ma względem współmałżonka roszczenie o przyczynianie się do utrzymywania dziecka, dopóki dziecko ani nie zawarło małżeństwa, ani nie uzyskało jeszcze możliwości utrzymywania się samodzielnie, przy czym nie jest wymagane wspólne zamieszkiwanie rodziców i dzieci<sup>8</sup>. W judykaturze zakwestionowano jednak (jak się wydaje, niesłusznie) celowość poszukiwania podstawy prawnej dla alimentacji dzieci małżonków w trakcie trwania związku w art. 27 k.r.o.<sup>9</sup> Zrekonstruowanie normy prawnej o charakterze alimentacyjnym z przepisu art. 27 k.r.o. znajdowałoby (zdaniem sądu)

2 Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. nr 9, poz. 59, z późn. zm.).

3 Co do rozumienia pojęcia „rodzina” zob. np. A. Szwed, *Rodzina – ujęcie socjologiczne i prawne*, „Rodzina i Prawo” 2007, nr 3, s. 23–40; B. Banaszak, M. Zieliński, *Konstytucyjne i ustawowe pojęcie rodziny*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 7, s. 352–361.

4 Uchwała SN(7) z dnia 29 stycznia 1960 r., I CO 43/59, OSNCK 1960, nr 3, poz. 66. Zob. jednak T. Smyczyński, *Alimentacja dzieci a obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1977, nr 2, s. 54.

5 Uchwała SN z dnia 28 listopada 2012 r., III CZP 77/12, OSNC 2013, nr 5, poz. 62.

6 Uchwała SN(7) z dnia 29 stycznia 1960 r., I CO 43/59, OSNCK 1960, nr 3, poz. 66. Odmiennie (moim zdaniem niesłusznie) S. Szer, *Prawo rodzinne w zarysie*, Warszawa 1969, s. 31, według którego „mogą jednak wchodzić do takiej rodziny także dzieci pełnoletnie, mimo że nawet same zawarły związek małżeński, o ile przebywają z rodzicami pod wspólnym dachem”.

7 T. Smyczyński, *Alimentacja dzieci...*, dz. cyt., s. 55.

8 Tak też J. Strzebińczyk, *Obowiązek ojczyma (macochy) według art. 27 k.r.o.*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1979, seria „Prawo”, t. 74, s. 44; T. Smyczyński, *Alimentacja dzieci...*, dz. cyt., s. 46.

9 Zob. postanowienie SA w Katowicach z dnia 10 września 2014 r., I ACz 670/14.

uzasadnienie tylko wtedy, gdyby ustawa nie zawierała innych, wyraźnych podstaw zasądzenia tego typu świadczeń. Taka sytuacja ma miejsce w przypadku roszczeń o dostarczenie środków utrzymania między małżonkami (choć i w tym przypadku, jeśli pozostają oni we wspólnym pożyciu, roszczenia te według SN realizowane być powinny w oparciu o normę art. 28 k.r.o.). Inaczej jest natomiast w przypadku alimentacji dzieci (zarówno małoletnich, jak i pełnoletnich, ale niezdolnych do samodzielnego utrzymania się), która wyczerpująco uregulowana jest w dziale III tytułu II kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Nie ma zatem potrzeby poszukiwać innych podstaw prawnych, w szczególności tworzyć konkurencyjnych względem siebie roszczeń, zwłaszcza z pominięciem woli dzieci dorosłych, które samodzielnie chciałyby zrealizować swoje roszczenie alimentacyjne na podstawie art. 133 § 1 k.r.o. Gdyby bowiem dziecko skierowało do sądu żądanie zasądzenia na jego rzecz alimentów, powstałaby konieczność zmiany wcześniejszego rozstrzygnięcia wydanego na podstawie art. 27 k.r.o.<sup>10</sup> i „wyjęcia” z potrzeb rodziny potrzeb dziecka.

Po trzecie, dzieci jednego ze współmałżonków z poprzedniego małżeństwa wchodzi do rodziny, która powstaje przez zawarcie nowego związku małżeńskiego przez tego małżonka<sup>11</sup>. Małżonek, który zawiera związek z osobą posiadającą małoletnie dzieci z poprzedniego małżeństwa, jakkolwiek nie sprawuje pieczy prawnej nad nimi, powinien wspólnie ze współmałżonkiem starać się o ich utrzymanie i wychowanie<sup>12</sup>.

<sup>10</sup> Tamże.

<sup>11</sup> J. Strzebińczyk, *Obowiązek ojczyma (macochy)...*, dz. cyt., s. 41; tenże, *Udział powinowatych dziecka w jego utrzymaniu i wychowaniu według KRO*, Wrocław 1985, s. 22–29; T. Smyczyński, *Obowiązek alimentacyjny rodziców względem dziecka a polityka socjalna państwa*, Wrocław 1978, s. 36; J. Gajda (w.): K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2015, komentarz do art. 23, nb 8, Legalis. Odmienne: J. Gwiazdomorski, *Krewni uprawnieni do żądania i obowiązani do dostarczenia utrzymania*, „Państwo i Prawo” 1954, nr 1, s. 80. Zob. także: orzeczenie SN z dnia 7 marca 1953 r., C 2031/52, OSNCK 1953, nr 4, poz. 123; orzeczenie SN z dnia 3 maja 1955 r., II CR 1221/54, Lex.

<sup>12</sup> Orzeczenie SN z dnia 7 marca 1953 r., C 2031/52, OSNCK 1953, nr 4, poz. 123; orzeczenie SN z dnia 16 kwietnia 1952 r., C 697/52, „Nowe Prawo” 1953, nr 5, s. 80. Tak też T. Mróz,

To, że obowiązek alimentacyjny między ojczymem/macochą a pasierbem/pasierbicą unormowany jest odrębnymi przepisami (art. 144 k.r.o.), nie stoi na przeszkodzie domaganiu się środków na zaspokojenie jego potrzeb w ramach roszczenia opartego na art. 27 k.r.o. W tym przypadku można mówić o „dwutorowości roszczeń” – podobnie w odniesieniu do dzieci wspólnych małżonków. Niemniej jednak trzeba wskazać, że w art. 144 k.r.o. dostarczanie pasierbowi środków utrzymania i wychowania przez ojczyma/macochę jest uzależnione od zgodności takiego zachowania z zasadami współżycia społecznego. W doktrynie postuluje się, aby tę regułę stosować również na gruncie art. 27 k.r.o. Tym samym, jeżeli w skład rodziny wchodzi pasierb, ojczym/macocha powinien przyczynić się do zaspokajania jego potrzeb tylko wtedy, gdy odpowiada to zasadom współżycia społecznego<sup>13</sup>, czyli np. gdy pasierbowie oraz małżonkowie będą funkcjonować w obrębie jednego gospodarstwa domowego<sup>14</sup>. Takie rozwiązanie uzasadnia się m.in. zasadą dobra dziecka, wzajemnej pomocy oraz równej stopy życiowej członków rodziny i równouprawnienia dzieci małżeńskich i pozamałżeńskich<sup>15</sup>.

Konkludując: ustawodawca w art. 27 k.r.o. odwołuje się do funkcjonującego w nauce socjologii pojęcia tzw. rodziny małej, którą tworzą sami małżonkowie, bądź małżonkowie z dziećmi. Chodzi przy tym zarówno o dzieci małoletnie, jak i też pełnoletnie, które nie uzyskały jeszcze możliwości samodzielnego utrzymania się, dzieci wspólne małżonków (biologiczne – urodzone zarówno przed zawarciem małżeństwa, jak i po jego zawarciu oraz przysposobione), dzieci tylko

*Zgoda małżonka na dokonanie czynności prawnej w ustroju majątkowej wspólności ustawowej*, Warszawa 2011, s. 101 oraz w odniesieniu do prawa szwajcarskiego B. Bugajski – tenże, *Majątkowe skutki małżeństwa niezależne od ustroju majątkowego w prawie szwajcarskim*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2015, nr 4, s. 852 i cytowana tam literatura.

<sup>13</sup> J. Strzebińczyk, *Obowiązek ojczyma (macochy)...*, dz. cyt., s. 48.

<sup>14</sup> Tak np. K. Pietrzykowski (w): tegoż (red.), *Kodeks rodzinny...*, dz. cyt., komentarz do art. 144, nb 9, Legalis. Wydaje się, że takie zastrzeżenie będzie również przydatne w sytuacji, gdy już w trakcie trwania małżeństwa pojawia się u jednego z małżonków dziecko pozamałżeńskie.

<sup>15</sup> T. Smyczyński, *Alimentacja dzieci...*, dz. cyt., s. 42–43.

jednego małżonka oraz dzieci przyjęte do wspólnoty rodzinnej – jeśli pozostają na wychowaniu lub utrzymaniu rodziny<sup>16</sup>. Jak się jednak wydaje, w odniesieniu do pasierba obowiązek alimentacyjny rodzica rozwiedzionego lub matki/ojca pozamałżeńskiego dziecka wyprzedza obowiązek z art. 27 ojczyma (macochy), który pozostaje z dzieckiem i z drugim jego rodzicem we wspólnym gospodarstwie domo-

względem na tak skonstruowany zakres podmiotowy można mówić o wielopodmiotowej stronie uprawnionej w przypadku roszczenia sformułowanego na podstawie art. 27 k.r.o.<sup>19</sup>

W prawie obcym dostrzec można zarówno tendencję do rozszerzania kręgu podmiotów, na których ciąży obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, jak i do jego zawężania. Zdarza się bowiem,



## Ustawodawca w art. 27 k.r.o. odwołuje się do używanego w nauce socjologii pojęcia tzw. rodziny małej, którą tworzą sami małżonkowie bądź małżonkowie z dziećmi.

wym<sup>17</sup>. Ponadto dzieci, które mieszkają u rodziców, są obowiązane pomagać im we wspólnym gospodarstwie (jeśli są na utrzymaniu rodziców) lub też przyczyniać się do pokrywania kosztów utrzymania rodziny (jeżeli mają dochody z własnej pracy)<sup>18</sup>. Ze

że w ustawodawstwach zagranicznych *expressis verbis* przesądzono obowiązek partycypacji krewnych (innych niż dzieci), mieszkających wspólnie z małżonkami, w wydatkach na utrzymanie rodziny, odpowiednio do własnych możliwości i generowanych kosztów (Katalonia)<sup>20</sup>; ewentualnie wywodzi się taką zasadę w drodze wykładni. Na przykład na podstawie art. 3 § 2 maltańskiego kodeksu cywilnego z 1868 r. uznano, że małżonkowie są zobowiązani dostarczać środków nie tylko sobie nawzajem oraz dzieciom, ale również wstępnym i zstępnym w linii prostej. Po nowelizacji kodeksu z 1993 r. z kręgu tego wyłączono teściów<sup>21</sup>. Natomiast m.in. na Węgrzech, Ukrainie, w Rosji, Szwecji, Finlandii czy Irlandii brak przepisów, które nakładają na małżonków obowiązek współdziałania w celu zaspokajania potrzeb rodziny (na wzór np.

16 M. Goettel, *Koncepcja podstawowych praw i obowiązków małżonków w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym* (w:) T. Płoski, J. Krzywkowska (red.), *Matrimonium spes mundi: małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym, polskim i międzynarodowym: księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Ryszardowi Sztuchmilerowi*, Olsztyn 2008, s. 349–350. Zob. także orzeczenie SN z dnia 7 marca 1953 r., C 2031/52, OSNCK 1953, nr 4, poz. 123. Tak też np. w Holandii (M. de Rooij, G. Schmidt, B.J. van het Kaar, *Study on matrimonial property regimes and the property of unmarried couples in private international law and internal law. National report – the Netherlands*, Commission Européenne JAI/A3/2001/03, s. 8), Belgii (K. Boele-Woelki, B. Braat, I. Curry-Sumner (red.), *European Family Law in Action. Volume IV: Property Relations between Spouses*, Antwerp–Oxford–Portland 2009, s. 141); Katalonii. Odmiennie m.in. T. Smyczyński, *Prawa i obowiązki małżonków*, „Studia Prawa Prywatnego” 2007, z. 5, s. 11.

17 T. Smyczyński (w:) tegoż (red.), *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, „System Prawa Prywatnego”, t. 11, Warszawa 2014, s. 229.

18 Art. 91 k.r.o. Analogicznie np. art. 4 § 2 katalońskiego kodeksu rodzinnego.

19 J.M. Łukasiewicz, *Strony stosunku zobowiązaniowego – zarys problematyki* (w:) tegoż, I. Ramus (red.), *Prawo alimentacyjne. Zagadnienia systemowe i proceduralne*, t. 1, Toruń 2015, s. 125.

20 Zob. art. 5 § 3 katalońskiego kodeksu rodzinnego („Els altres parents que conviuen amb la família”).

21 Tak K. Boele-Woelki, B. Braat, I. Curry-Sumner (red.), *European Family Law...*, dz. cyt., s. 150. Obowiązek alimentacyjny względem teściów był unormowany w art. 206 Kodeksu Napoleona i art. 239 k.c. Królestwa Polskiego.

art. 27 polskiego k.r.o.). Uregulowano natomiast obowiązek alimentacyjny między małżonkami w trakcie trwania związku<sup>22</sup> (obok oczywiście obowiązku ali-

mentacyjnego rodziców względem dzieci, który jest unormowany odrębnie<sup>23</sup>). W modelowym kodeksie rodzinnym mówi się natomiast o przyczynianiu się małżonków do zaspokajania ich potrzeb osobistych i wspólnych, nie zaś potrzeb rodziny<sup>24</sup>.



## W prawie obcym dostrzec można zarówno tendencję do rozszerzania kręgu podmiotów, na których ciąży obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, jak i do jego zawężania.

Warto dodać, że polski ustawodawca w kodeksie postępowania cywilnego w art. 445 § 1 czyni *expressis verbis* rozróżnienie na sprawy o zaspokojenie potrzeb rodziny i o alimenty pomiędzy małżonkami albo między nimi a ich wspólnymi małoletnimi dziećmi<sup>25</sup>.

określone w art. 27 k.r.o.<sup>26</sup>, mimo że w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym brak wyraźnego rozróżnienia na istniejące między małżonkami w czasie trwania małżeństwa roszczenie o zaspokojenie potrzeb rodziny i roszczenie o alimenty między małżonkami<sup>27</sup>.

**Zakres przedmiotowy**

Celem obowiązku alimentacyjnego przewidzianego w art. 27 k.r.o. jest uzyskanie od obojga małżonków środków materialnych do zapewnienia prawidłowego funkcjonowania rodziny jako całości oraz zaspokojenia usprawiedliwionych potrzeb jej poszczególnych członków<sup>28</sup>, przy uwzględnieniu majątkowych

22 Sec. 5 irlandzkiego *Family Law (Maintenance of Spouses and Children) Act* z 1976 r., sec. 4:29 węgierskiego kodeksu cywilnego z 2013 r., art. 89 rosyjskiego kodeksu rodzinnego z 1995 r., art. 75 ukraińskiego kodeksu rodzinnego z 2002 r., rozdz. 6, § 1 szwedzkiego kodeksu małżeńskiego (*Äktenskapsbalk*) z 1987 r., § 46(3) fińskiej ustawy o małżeństwie z 1929 r. Liczba spraw sądowych o alimenty od małżonka przewyższa na Węgrzech sprawy o alimenty od krewnych – zob. O. Szeibert, *Solidarity and Maintenance Obligations in the Family – Old and New Elements in the New Hungarian Civil Code*, „ELTE Law Journal” 2014, nr 2, s. 84.

23 Zob. np. szwedzki kodeks rodzicielski (*Föräldrabalk*) z 1949 r.

24 Art. 1.15 modelowego kodeksu rodzinnego opracowanego przez CEFL (*Commission on European Family Law*): I. Schwenzer, M. Dimsey, *Model Family Code...*, dz. cyt., s. 33. Por. jednak K. Boele-Woelki, M. Jänterä-Jareborg (w.): K. Boele-Woelki, J. Miles, J.M. Scherpe (red.), *The Future of Family Property in Europe*, Cambridge–Antwerp–Portland 2011, s. 59.

25 Co do art. 445 k.p.c. zob. np. B. Janiszewska, *Zwrot kwoty uiszczony tytułem zabezpieczenia roszczenia alimentacyjnego*

*na czas trwania procesu o rozwód*, „Radca Prawny” 2011, nr 2, s. 86–89; Z. Krzemiński, W. Żywicki, *Zbieg procesu rozwodowego z procesem o alimenty*, „Palestra” 1967, nr 4, s. 28–42.

26 A. Zieliński, *Rozwód. Materialnoprawne podstawy rozwodu oraz postępowanie odrębne w sprawie o rozwód*, Warszawa 2013, Legalis; J. Jagieła (w.): A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 3, Komentarz. Art. 730–1088, Warszawa 2015, komentarz do art. 753, nb 1. Zob. uchwała SN z dnia 28 listopada 2012 r., III CZP 77/12, OSNC 2013, nr 5, poz. 62.

27 Por. uchwała SN z dnia 20 października 2010 r., III CZP 59/10, OSNC 2011, nr 5, poz. 52.

28 Uchwała SN z dnia 28 listopada 2012 r., III CZP 77/12, OSNC 2013, z. 5, poz. 62. Por. też brzmienie art. 15 dekretu Prawo małżeńskie z 25 września 1945 r., w którym *expressis verbis* wskazano, że „każdy z małżonków obowiązany jest przyczyniać się do ponoszenia ciężarów i utrzymania wspólnego

i zarobkowych możliwości osób zobowiązanych<sup>29</sup> i o ile jest to zgodne z interesem rodziny oraz odpowiada zasadom współżycia społecznego<sup>30</sup>. Potrzeby małżonków oraz ich dzieci uzasadnione są wieloma względami, np. wiekiem, stanem zdrowia, słusznymi

i obuwia, naprawy sprzętów domowych – np. pralki<sup>34</sup>, koszty ubezpieczenia mieszkania na wypadek kradzieży<sup>35</sup>, spłaty kredytów zaciągniętych w celu nabycia/remontu/naprawy rzeczy<sup>36</sup>; w tym spłata wspólnie zaciągniętego kredytu hipotecznego<sup>37</sup>, utrzymaniem,

## Celem obowiązku alimentacyjnego przewidzianego w art. 27 k.r.o. jest uzyskanie od obojga małżonków środków materialnych do zapewnienia prawidłowego życia rodziny jako całości oraz zaspokojenia usprawiedliwionych potrzeb jej poszczególnych członków.

zainteresowaniami. Nie budzi jednak wątpliwości, że w zakresie obowiązku alimentacyjnego nie mieszczą się potrzeby nieusprawiedliwione oraz związane z utworzeniem lub powiększeniem dorobku<sup>31</sup>, czy też wydatki inwestycyjne, chyba że chodzi o drobne inwestycje niewymagające zaangażowania większych środków finansowych.

W orzecznictwie zagranicznym za potrzeby rodziny uznaje się wydatki poczynione w związku z dokonywaniem czynności prawnych w toku normalnego zarządzania gospodarstwem domowym<sup>32</sup> (w szczególności koszty zakupu żywności, benzyny<sup>33</sup>, książek, odzieży

wychowaniem dzieci<sup>38</sup> i ich wykształceniem<sup>39</sup>, ale także wydatki na zaspokajanie potrzeb kulturalnych<sup>40</sup>, na wakacje i wypoczynek, edukację, koszty leczenia<sup>41</sup>,

gospodarstwa, do wychowania dzieci oraz do zaspokojenia potrzeb osobistych drugiego małżonka”.

29 J. Gwiazdomorski (w:) J.St. Piątkowski (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Wrocław 1985, s. 254; wyrok SN z dnia 17 listopada 1999 r., III CKN 446/98, Lex nr 1126908.

30 Uchwała ICiA SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNC 1988, z. 4, poz. 42.

31 Wyrok SN z dnia 24 sierpnia 1990 r., I CR 422/90, OSNC 1991, z. 10–12, poz. 124; postanowienie SA w Poznaniu z dnia 22 października 2013 r., I ACz 1805/13.

32 Orzeczenie OG z dnia 20.12.1977 r., „Ehe- und familienrechtliche Entscheidungen” (EFSlg) 1978, t. 14, 28.534.

33 Tamże.

34 Orzeczenie OG z dnia 23 kwietnia 1963 r., „Entscheidungen des Österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- und Justizverwaltungssachen” 36/64.

35 Orzeczenie *Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien* z dnia 24 stycznia 1989 r., „Ehe- und familienrechtliche Entscheidungen (EFSlg)” 1991, t. 26, 58.715.

36 K. Boele-Woelki, B. Braat, I. Curry-Sumner (red.), *European Family Law...*, dz. cyt., s. 143.

37 Wyrok SA w Katowicach z dnia 26 listopada 2015 r., I ACA 671/15.

38 Art 1:84 holenderskiego k.c. Ale już alimenty świadczone np. na rzecz dzieci z poprzedniego małżeństwa, które nie tworzą z małżonkami wspólnoty rodzinnej, nie są kwalifikowane jako przyczynianie się do zaspokajania potrzeb rodziny – tak M. de Rooij, G. Schmidt, B.J. van het Kaar, *Study on...*, dz. cyt., s. 8.

39 Wyraźnie o kosztach wykształcenia dzieci wspomina w art. 17 bułgarski kodeks rodzinny z 2009 r.

40 Tak w orzecznictwie szwajcarskim: B. Bugajski, *Majątkowe skutki małżeństwa...*, dz. cyt., s. 853.

41 H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger (red.), *Kurzkommentar zum ABGB*, Wiedeń 2007, s. 55. Koszty edukacji *expressis verbis* wymienia bułgarski kodeks rodzinny z 2009 r. w art. 17.



ubezpieczenia<sup>42</sup>, pogrzebu<sup>43</sup>. Czasami do kosztów utrzymania gospodarstwa domowego zalicza się również kieszonkowe dla małżonka<sup>44</sup>, wynagrodzenie dla pomocy domowej (jeśli takie wydatki są uzasadnione pozycją rodziny<sup>45</sup>), drobne zabiegi chirurgii plastycznej<sup>46</sup>, czy też wydatki związane z utrzymaniem zwierząt hodowanych (po części jako hobby, po części jako zwierzęta gospodarskie)<sup>47</sup>. Potrzeby rodziny mogą w konkretnych okolicznościach obejmować także zobowiązania z tytułu kosztów sądowych jednego z małżonków<sup>48</sup>, które należy traktować jako wydatki

bieżące w budżecie, na równi z innymi podstawowymi wydatkami<sup>49</sup>, a wysokość osiągniętych przez małżonkę skarżącego dochodów wpływa na ocenę możliwości płatniczych wnioskodawcy<sup>50</sup>. Sporna jest natomiast kwestia zaliczenia zobowiązań podatkowych do kosztów utrzymania rodziny<sup>51</sup> – niekiedy uwzględnia się tylko te podatki dochodowe i majątkowe, które były powiązane z dochodem lub majątkiem służącym do zaspokajania potrzeb rodziny<sup>52</sup>.

Zakres obowiązku z art. 27 k.r.o. zależy od sił i możliwości zarobkowych oraz majątkowych<sup>53</sup>, przy równoczesnym uwzględnieniu kryterium jednakowej stopy życiowej wszystkich członków rodziny<sup>54</sup>. Przy czym

Analogicznie w przypadku *litis expensas* w prawie hiszpańskim: C. Gonzáles Beilfuss (w:) K. Boele-Woelki, B. Braat, I. Curry-Sumner (red.), *European Family Law...*, dz. cyt., s. 154. Por. też § 1360a (4) BGB. W prawie polskim odmienne – nietrafne – stanowisko zajął NSA w postanowieniu z dnia 3 września 2013 r., I GZ 311/13 („Wadliwe jest uznanie, że obowiązek wzajemnej pomocy między małżonkami, wynikający z art. 23 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, może być utożsamiany z obowiązkiem pokrywania przez małżonka strony postępowania sądowego wszelkich kosztów, w tym również kosztów sądowych, w sytuacji gdy małżonkowie zawarli umowę majątkową małżeńską o rozdzielności majątkowej. Taki pogląd jest sprzeczny z celem i naturą instytucji rozdzielności majątkowej”).

- 42 Wątpliwości (np. w Katalonii) budzi zakwalifikowanie do kosztów utrzymania rodziny składek na dobrowolne programy emerytalne. Zob. w tym zakresie literaturę przytoczoną przez K. Boele-Woelki, B. Braat, I. Curry-Sumner (red.), *European Family Law...*, dz. cyt., s. 143, przypis 31.
- 43 Art. 259 par. 2 katalońskiego kodeksu rodzinnego.
- 44 Tak w odniesieniu do Danii: I. Lund-Andersen (w:) K. Boele-Woelki, B. Braat, I. Curry-Sumner (red.), *European Family Law...*, dz. cyt., s. 145. W prawie szwajcarskim małżonek prowadzący gospodarstwo domowe, opiekujący się dziećmi lub wspomagający wykonywanie zawodu czy prowadzenie działalności gospodarczej może żądać od drugiego małżonka kwoty pieniężnej przeznaczonej do swobodnego dysponowania (art. 164 ZGB), o ile nie posiada jakichkolwiek własnych dochodów; zob. B. Bugajski, *Majątkowe skutki małżeństwa...*, dz. cyt., s. 856.
- 45 Tak w Hiszpanii – zob. C. Gonzáles Beilfuss (w:) K. Boele-Woelki, B. Braat, I. Curry-Sumner (red.), *European Family Law...*, dz. cyt., s. 154.
- 46 Tak w Danii – zob. H. Viggo Godsk Pedersen, I. Lund-Andersen, *Family Law in Denmark*, The Netherlands 2011, s. 106.
- 47 Wyrok SO w Poznaniu z dnia 17.12.2013 r., II Ca 727/13. W sprawie chodziło o ok. 20 kur, dwie kozy, małego konia, cztery psy rasy pinczer oraz piętego, należącego do córki powódki, oraz o 9 nierasowych kotów.
- 48 Postanowienie NSA z dnia 30 września 2008 r., I FZ 374/08; postanowienie NSA z dnia 2 lipca 2009 r., I FZ 216/09; postanowienie NSA z dnia 2 grudnia 2011 r., II OZ 1266/11; postanowienie NSA z dnia 12 stycznia 2016 r., II FZ 996/15; postanowienie NSA z dnia 15 grudnia 2015 r., I GZ 876/15; postanowienie NSA z dnia 28 września 2011 r., I FZ 196/11; postanowienie NSA z dnia 2 grudnia 2011 r., I FZ 395/11; postanowienie NSA z dnia 18 kwietnia 2014 r., II FZ 519/14; postanowienie NSA z dnia 8 września 2014 r., I FZ 388/14; postanowienie NSA z dnia 12 listopada 2012 r., I FZ 42/12; postanowienie NSA z dnia 13 listopada 2014 r., I GZ 486/14.

- 49 Postanowienie WSA w Warszawie z dnia 19 stycznia 2016 r., VIII SA/Wa 831/14.
- 50 Postanowienie WSA w Gliwicach z dnia 13 stycznia 2016 r., I SA/Gl 1231/15; postanowienie WSA w Poznaniu z dnia 21 stycznia 2016 r., I SA/Po 1101/13.
- 51 Tak w Holandii: M. de Rooij, G. Schmidt, B.J. van het Kaar, *Study on...*, dz. cyt., s. 8.
- 52 Tak w prawie szwajcarskim: B. Bugajski, *Majątkowe skutki małżeństwa...*, dz. cyt., s. 853.
- 53 Co do definicji „możliwości majątkowych i zarobkowych” zob. uchwałę ICiA SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNC 1988, nr 4, poz. 42. Uzależnienie rozmiaru świadczenia od możliwości majątkowych i zarobkowych odnaleźć można również w orzecznictwie zagranicznym – por. np. orzeczenie belgijskiego Sądu Kasacyjnego (*Hof de Cassatie*) z dnia 27 listopada 2007 r., „Tijdschrift voor familierecht” 2008, nr 2, s. 62 (notka P. Seneave).
- 54 Oczywiście realizacja zasady egalitaryzmu nie może być rozumiana w ten sposób, że niezależnie od konkretnych okoliczności sumuje się dochody małżonków, dzieli je na

zasada ta nie obejmuje sfery zachowań związanych bezpośrednio z działalnością zawodową<sup>55</sup>. Jeśli w skład rodziny, obok małżonków, wchodzi małoletnie dzie-

Obowiązek małżonka wynikający z art. 27 k.r.o. nie zależy od tego, czy drugi małżonek znajduje się w niedostatku<sup>60</sup>. Małżonek nie jest też obowiązany



## Zakres obowiązku z art. 27 k.r.o. zależy od siły i możliwości zarobkowych oraz majątkowych, przy równoczesnym uwzględnieniu kryterium jednakowej stopy życiowej wszystkich członków rodziny.

ci, wówczas zasada wyrażona w art. 135 k.r.o. ulega w stosunkach między rodzicami i dziećmi zmodyfikowaniu o tyle, że rodzice powinni dzielić z dziećmi nawet środki niezbędne do własnego utrzymania<sup>56</sup>. W razie zmiany stosunków, czyli okoliczności istotnych z punktu widzenia ustawowych przesłanek obowiązku alimentacyjnego i jego zakresu<sup>57</sup>, a zwłaszcza możliwości zarobkowych i majątkowych stron<sup>58</sup>, małżonek może żądać zmiany orzeczenia lub umowy, które dotyczą obowiązku alimentacyjnego (art. 138 k.r.o.)<sup>59</sup>.

do konsumowania substancji majątkowej na pokrycie swego utrzymania, gdy drugi ze względu na swą sytuację majątkową i zarobkową jest w stanie spełniać obowiązek alimentacyjny<sup>61</sup>. Przesłanką dochodzenia świadczenia jest sytuacja, w której jeden z małżonków nie może zaspokajać swoich potrzeb w takim zakresie, w jakim czyni to drugi<sup>62</sup>. Odmienne rozwiązania przyjął np. ustawodawca rosyjski. W Rosji rozmiar świadczenia małżonka zależy przede wszystkim od tego, czy środki na zaspokojenie potrzeb są dostarczane dobrowolnie, czy też na skutek ingerencji sądu. Jeśli na podstawie zgodnego porozumienia małżonków (w formie umowy o alimenty lub kompleksowej umowy majątkowej małżeńskiej), wówczas mogą być one wypłacane do rąk zdolnego do pracy małżonka, który nie jest w niedostatku. Kwota takich świadczeń może być również wyższa, tzn. małżonkowie

dwie równe części i zasadą stosowną sumę dla tego, który uzyskuje mniejsze dochody; wyrok SN z dnia 28 stycznia 1998 r., II CKN 585/97, OSP 1999, nr 2, poz. 29. Zob. też A. Szlęzak, *Zasada równej stopy życiowej w prawie rodzinnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1985, nr 1, s. 37–50.

55 Wyrok SN z dnia 17 listopada 1999 r., III CKN 446/98, Lex nr 1126908; T. Sokołowski (w:) H. Dolecki, T. Sokołowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 102.

56 Orzeczenie SN z dnia 1 lipca 1954 r., I CR 214/54, „Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości” 1955, z. 5, s. 35.

57 Postanowienie SN z dnia 19 lipca 1974 r., II CO 9/74, Lex nr 7560.

58 Wyrok SN z dnia 26 marca 1969 r., III CRN 54/69, Lex nr 6480.

59 Drugim środkiem ochrony prawnej małżonka spełniającego świadczenie z art. 27 k.r.o. na podstawie orzeczenia sądu jest powództwo z art. 840 k.p.c., które umożliwia zwalczenie wykonalności prawomocnego wyroku, jeśli po powstaniu tytułu egzekucyjnego nastąpiło zdarzenie, wskutek którego zobowiązanie alimentacyjne wygasło albo nie może

być egzekwowane. Zob. uchwała SN z dnia 5 października 1982 r., III CZP 38/82, Lex nr 2812; postanowienie SN z dnia 19 października 1999 r., II CZ 108/99, Lex nr 38565.

60 Analogicznie np. w prawie belgijskim: por. orzeczenie Sądu Kasacyjnego (*Cour de cassation*) z dnia 18 października 1963 r., cytowane w: K. Boele-Woelki, B. Braat, I. Curry-Sumner (red.), *European Family Law...*, dz. cyt., s. 140, przypis 14; w prawie greckim: A. Douga, V. Koumpli, *On the regulation of maintenance obligations in Greece*, „Revue hellénique de droit international” 2014, t. 67, s. 941.

61 Wyrok SN z dnia 25 września 1978 r., III CRN 161/78, Legalis.

62 Uchwała ICiA SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNC 1988, z. 4, poz. 42; wyrok SO w Gliwicach z dnia 2 grudnia 2015 r., III Ca 1582/14. Podobnie: art. 213 belgijskiego k.c.



mogą postanowić, że mają prawo do równej stopy życiowej<sup>63</sup>. Jeśli natomiast zachodzi konieczność interwencji sądu, uzyskanie środków zależy od spełnienia dodatkowych przesłanek. Najpierw trzeba ustalić, czy małżonek-płatnik ma możliwości finansowe i czy mimo to odmawia dostarczenia – w całości lub części – niezbędnych drugiemu środków utrzymania.

ności do pracy (np. nadużywanie alkoholu, narkotyków) może tę kwotę podwyższyć, obniżyć lub w ogóle zwolnić małżonka z obowiązku materialnego wsparcia współmałżonka<sup>69</sup>. Po drugie, żona ma prawo żądać alimentów od męża w czasie ciąży i w ciągu 3 lat od daty urodzenia wspólnego dziecka<sup>70</sup>. Nie jest wymagane wykazanie niedostatku, czy też niezdolności do



## Obowiązek małżonka wynikający z art. 27 k.r.o. nie zależy od tego, czy drugi małżonek znajduje się w niedostatku.

Ponadto należy zbadać, czy występuje jeden z trzech ściśle określonych w kodeksie przypadków, w których to małżonek może na drodze sądowej żądać środków od drugiego<sup>64</sup>.

Po pierwsze, czy małżonek jest niezdolny do pracy (np. osiągnął wiek emerytalny<sup>65</sup> – wówczas nie jest analizowana faktyczna zdolność do pracy<sup>66</sup>) i nie zaspokaja swoich podstawowych potrzeb<sup>67</sup>. W tym przypadku nie obowiązuje zasada równej stopy życiowej małżonków. Punktem wyjścia dla sądu jest zapewnienie uprawnionemu środków niezbędnych do wyjścia ze stanu niedostatku. A następnie, przy uwzględnieniu np. długości pożycia małżeńskiego<sup>68</sup>, wieku i stanu zdrowia uprawnionego, przyczyn powstania niezdol-

pracy – ciąża i trzyletni okres po urodzeniu dziecka są jedynymi i wystarczającymi przesłankami<sup>71</sup>. Zakres potrzeb żony może mieć jedynie znaczenie przy ustalaniu wysokości należnych świadczeń<sup>72</sup>.

Po trzecie, prawo do alimentów ma małżonek w niedostatku, który opiekuje się niepełnosprawnym wspólnym dzieckiem małżonków (do ukończenia przez nie 18. roku życia); ewentualnie bez ograniczeń czasowych, jeśli opiekuje się dzieckiem legitymującym się od urodzenia znacznym stopniem niepełnosprawności<sup>73</sup>.

### Wpływ separacji faktycznej na realizację obowiązku z art. 27 k.r.o.

Obowiązek alimentacyjny przewidziany w art. 27 k.r.o. powstaje przez zawarcie małżeństwa i gaśnie z chwilą jego ustania lub unieważnienia oraz w przypadku orzeczenia separacji małżonków – zgodnie bowiem z art. 61<sup>4</sup> k.r.o. sąd orzeka w sprawie o sepa-

63 M.B. Антокольская, *Семейное право: Учебник*, Москва 2002, s. 261.

64 Б.М. Гонгало (w): П.В. Крашенинников (red.), *Семейное право*, Москва 2008, s. 211.

65 Wiek emerytalny dla kobiet wynosi 55 lat; dla mężczyzny – 60 lat (art. 7 par. 1 ustawy *О трудовых пенсиях в Российской Федерации* z 2001 r.).

66 А.А. Травкин, Ю.М. Фетюхин, *Имущественные отношения супругов по новому семейному законодательству Российской Федерации*, Волгоград 1999, s. 37.

67 Zakres tych potrzeb określany jest przez odniesienie do „koszyka potrzeb podstawowych”. Por. tamże, s. 38.

68 W przypadku krótkiego czasu trwania małżeństwa (3–5 lat) sąd może albo w ogóle nie zasądzić alimentów, albo ograniczyć je czasowo – na okres równy długości pożycia małżonków.

69 M.B. Антокольская, *Семейное право...*, dz. cyt., s. 264.

70 Co ciekawe, mimo że alimenty zostały przyznane w omawianym przypadku wyłącznie żonie, to w art. 256 rosyjskiego kodeksu pracy (*Трудовой Кодекс РФ*) z 2001 r. prawo do urlopu tzw. macierzyńskiego ma zarówno matka, jak i ojciec dziecka.

71 О.Н. Низамиева, *Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации (постатейный)*, Москва 2010, s. 296.

72 Tamże.

73 Art. 89 par. 2 rosyjskiego kodeksu rodzinnego z 1995 r.

rację, tak jak w sprawie rozwodowej, o alimentach między rozłączonymi małżonkami oraz o obowiązku alimentacyjnym rodziców względem ich wspólnych dzieci<sup>74</sup>. Kwestia natomiast niejednoznacznie rozstrzygnięta w doktrynie i judykaturze jest istnienie obowiązku z art. 27 k.r.o. w sytuacji zerwania przez małżonków wspólnego pożycia, gdy z okoliczności wynika zamiar jednego lub obojga małżonków pozostania w rozłączeniu. Prezentowane są dwa stanowiska<sup>75</sup>.

o alimenty z art. 27 k.r.o. sąd ustala jedynie, czy związek małżeński istnieje i nie został rozwiązany przez rozwód, oraz bada, czy zachodzą przesłanki zasądzenia alimentów ze względu na potrzeby małżonka żądającego ich i ze względu na możliwości drugiego małżonka<sup>77</sup>. Przez faktyczną separację małżonek nie przestaje nim być, nie przestaje istnieć rodzina, ani nie ustaje w zasadzie obowiązek współdziałania „w ponoszeniu ciężaru utrzymania



## Obowiązek alimentacyjny przewidziany w art. 27 k.r.o. powstaje przez zawarcie małżeństwa i gaśnie z chwilą jego ustania lub unieważnienia oraz w przypadku orzeczenia separacji małżonków.

Zwolennicy pierwszego z nich twierdzą, że obowiązek wzajemnej pomocy małżonków wygasa dopiero w momencie rozwiązania związku małżeńskiego przez rozwód, unieważnienia i sądowego orzeczenia separacji, a nie w razie pozostawania w ustroju rozdzielności majątkowej czy nieprowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego<sup>76</sup>. W procesie

rodziny<sup>78</sup>. Z formalnoprawnego punktu widzenia rodzinę tworzą też sami małżonkowie<sup>79</sup> (argument z art. 23 k.r.o. – rodzinę zakładają małżonkowie „przez swój związek”). *Lege non distinguente* – skoro obowiązujące prawo rodzinne nie normuje skutków prawnych faktycznej separacji, roszczenie z art. 27 k.r.o. przysługuje małżonkowi niezależnie od tego, czy istnieje wspólne gospodarstwo i czy właśnie on

74 Zob. np. G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Małżeństwo. Komentarz do art. 1–61<sup>6</sup>*, Warszawa 2013, s. 121; J. Ignaczewski (w:) tegoż (red.), *Rozwód i separacja*, „Sądowe Komentarze Tematyczne”, Warszawa 2010, s. 156; A. Sylwestrzak, *Skutki prawne separacji*, Warszawa 2007, s. 84–86. Nie wydaje się trafna konkluzja M. Sychowicza, że w razie orzeczenia separacji obowiązek przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny na podstawie art. 27 k.r.o. w zw. z art. 61<sup>4</sup> § 3 k.r.o. ogranicza się do przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb innych członków rodziny niż współmałżonek. Podstawą do alimentowania dzieci nie będzie przecież w takiej sytuacji art. 27 k.r.o. lecz art. 61<sup>3</sup> k.r.o. w zw. z art. 58 k.r.o. Zob. M. Sychowicz (w:) K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 145.

75 Zob. zamiast wielu m.in. przegląd orzecznictwa dokonany przez G. Jędrejkę; tenże, *Kodeks rodzinny...*, dz. cyt., s. 122–125.

76 Tak np. uchwała SN z dnia 20 października 2010 r., III CZP 59/10, OSNC 2011, nr 5, poz. 52; uchwała SN(7) z dnia

29 stycznia 1960 r., I CO 43/59, OSNCK 1960, nr 3, poz. 66; uchwała SN z dnia 7 czerwca 1972 r., III CZP 43/72, OSNCP 1972, nr 11, poz. 198 z glosą B. Dobrzańskiego, „Nowe Prawo” 1973, nr 9; uchwała SN z dnia 13 października 1976 r., III CZP 49/76, Lex nr 7855; uchwała ICiA SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNCP 1988, nr 4, poz. 42; uchwała SN z dnia 29 stycznia 1960 r., I CO 43/59, OSN 1960, poz. 66. Por. też wyrok TK z dnia 25 października 2012 r., SK 27/12, Legalis nr 540084.

77 Uchwała SN z dnia 7 sierpnia 1974 r., III CZP 46/74, OSNCP 1975, nr 12, poz. 160.

78 Uchwała IC SN z dnia 19 września 1947 r., C 4/47, OSNC 1947, nr 3, poz. 60. Zob. też J. Panowicz-Lipska, *Skutki prawne separacji faktycznej*, Poznań 1991, s. 70.

79 J. Panowicz-Lipska, *Skutki prawne separacji faktycznej. Zarys problematyki*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1977, nr 2, s. 75.

nim faktycznie zarządza. Ustawodawca nie czyni w przypadku tego artykułu dodatkowych zastrzeżeń o pozostawaniu we wspólnym pożyciu, jak w przypadku art. 28 czy art. 29 k.r.o.; nie wymaga też, aby małżonkowie mieli wspólne miejsce zamieszkania<sup>80</sup>. Nie można więc w drodze analogii *legis* uzupełniać treści przepisu art. 27 k.r.o. o dodatkowy wymóg. To, że trafność takiego unormowania może być przedmiotem krytyki, nie uzasadnia twierdzenia, że istnieje luka konstrukcyjna, do wypełnienia której upoważnione są sądy. Można mówić co najwyżej o luce niewłaściwej (aksjologicznej)<sup>81</sup>. Co więcej, doświadczenie sądowe w sprawach alimentacyjnych i natura rzeczy wskazują na to, że do żądania przez małżonków rozstrzygnięcia sądowego w sprawie ustalenia ich udziału w ponoszeniu ciężarów utrzymania rodziny dochodzić będzie bardzo rzadko w takich przypadkach, gdy pożycie małżeńskie trwa nadal, natomiast najczęściej właśnie do żądania tego dochodzić będzie w przypadku małżonków separowanych faktycznie. Tak więc niedopuszczalność stosowania art. 27 k.r.o. w przypadku małżonków, którzy zerwali wspólne pożycie, oznaczałaby stosowanie przepisu zupełnie wyjątkowo<sup>82</sup>. Ponadto gdyby przyjąć, że separacja faktyczna pociąga za sobą wygaśnięcie obowiązku alimentacyjnego między małżonkami, to trzeba byłoby zaakceptować również możliwość samowolnego kształtowania układu stosunków w małżeństwie (regulowanych przepisami o charakterze bezwzględnie obowiązującym) przez jednego małżonka<sup>83</sup>. A teza ta nie może być zaakceptowana.

Wypełnianie przez małżonka obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny odbywa się z reguły inaczej wówczas, gdy rodzina mieszka razem i prowadzi wspólne gospodarstwo, a inaczej wtedy, gdy członkowie rodziny (wszyscy lub niektórzy) mieszkają

oddzielnie. Dlatego też zerwanie pożycia małżeńskiego może wpłynąć na jego ukształtowanie i zakres<sup>84</sup>. Gdy małżonkowie są w separacji faktycznej, realizacja powinności każdego z małżonków do ponoszenia ciężarów i utrzymania gospodarstwa oraz do zaspokojenia potrzeb osobistych drugiego małżonka odbywać się będzie zasadniczo w formie renty alimentacyjnej<sup>85</sup>. Wyłączona jest możliwość zasądzenia realizacji obowiązku w trybie uproszczonym z art. 28 k.r.o. poprzez wydanie przez sąd nakazu wypłacania wynagrodzenia za pracę lub innych należności do rąk współmałżonka. Ponadto, ustalając odpowiednią kwotę tytułem świadczeń zasądzonych na podstawie art. 27 k.r.o., należy zwrócić uwagę, że prowadzenie dwóch gospodarstw domowych jest bardziej kosztochłonne niż jednego wspólnego<sup>86</sup> i małżonek, który nie przebywa z resztą rodziny, również potrzebuje odpowiednich środków na własne utrzymanie<sup>87</sup>.

Co do zasady, stopa życiowa małżonków, nawet pozostających w faktycznym rozłączeniu, powinna być równa<sup>88</sup>. Oboje więc powinni w ramach swoich sił i możliwości troszczyć się nie tylko o siebie, ale

84 Zamiast wielu: J. Gwiazdomorski, „Alimentacyjny” obowiązek między małżonkami, Warszawa 1970, s. 55 i n; tenże, Obowiązek z art. 27 k.r.o. w wypadkach zerwania pożycia małżeńskiego (Uwagi do uchwały SN z dnia 7 sierpnia 1974 r., III CZP 46/74, OSNCP 1975, poz. 160), „Nowe Prawo” 1976, nr 6, s. 843 i n.

85 Orzeczenie SN z dnia 25 lipca 1946 r., C III 383/46, OSNC 1947, nr 1, poz. 30. Tak też np. w Belgii: por. orzeczenie Sądu Apelacyjnego (*Hof van Beroep*) w Brukseli z dnia 13.01.2005 r., „Nieuw juridisch weekblad” 2005, nr 114, s. 707; w Grecji: art. 1391 greckiego k.c. oraz A. Douga, V. Koumpli, *On the regulation of maintenance obligations...*, dz. cyt., s. 941.

86 J. Stewart (red.), *Family Law. Jurisdictional comparisons*, London 2011, s. 119.

87 J. Panowicz-Lipska, *Skutki prawne separacji faktycznej*, wyd. cyt., s. 70.

88 Uchwała ICiA SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNC 1988, z. 4, poz. 42; wyrok SR w Środzie Śląskiej z dnia 3 września 2013 r., III RC 2/13; uchwała SN z dnia 13 października 1976 r., III CZP 49/76, Lex nr 7855; uchwała SN z dnia 7 czerwca 1972 r., III CZP 43/72, OSNC 1972, nr 11, poz. 198; wyrok SO w Sieradzu z dnia 2 października 2013 r., I Ca 354/13. Analogicznie w prawie greckim: I. Androulidaki-Dimitriadi, *Family Law in Greece*, The Netherlands 2010, s. 69.

80 Wyrok SA w Katowicach z dnia 30 września 2010 r., III AUa 474/10.

81 Uchwała SN z dnia 18 listopada 1994 r., III CZP 146/94, OSNC 1995, nr 3, poz. 48. Zob. też E. Kabza, *Problem stosowania analogii w prawie cywilnym*, „Forum Prawnicze” 2010, nr 1, s. 44–65.

82 Uchwała IC SN z dnia 19 września 1947 r., C 4/47, OSNC 1947, nr 3, poz. 60.

83 Wyrok SN z 23 stycznia 1975 r., III CRN 369/74, Legalis nr 18518.

też o współmałżonka<sup>89</sup>. Niemniej jednak obowiązek wzajemnej pomocy i współdziałania zależy od konkretnych okoliczności, a zwłaszcza zachowania się każdego z małżonków. Sąd, mając na uwadze m.in. liczbę i wiek dzieci, a także kwalifikacje zawodowe,

zaakceptowania byłaby sytuacja, w której małżonek winny będzie odnosił korzyść ze swojego niemoralnego zachowania. Nie oznacza to jednak przeniesienia zasad rządzących obowiązkiem alimentacyjnym między rozwiedzionymi małżonkami na obowiązek



## Stopa życiowa małżonków, nawet pozostających w faktycznym rozłączeniu, powinna być równa.

wiek i stan zdrowia opuszczonego małżonka, może zmienić zakres obowiązku współmałżonka do przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny<sup>90</sup>. Nie bez znaczenia jest też przyczyna sprawcza separacji faktycznej<sup>91</sup>. Może być tak, że separacja taka nie powstała na skutek obopólnego porozumienia stron, lecz była usprawiedliwioną reakcją jednego małżonka na naganne, zawinione zachowanie drugiego (np. faktyczny związek z inną osobą<sup>92</sup>, przemoc) i wina żądającego alimentów w spowodowaniu rozkładu pożywania jest oczywista<sup>93</sup>. Wówczas, jeśli małżonek „winny” żąda alimentów od małżonka „niewinny”, to żądanie takie co do zasady nie zasługuje na ochronę i stanowi nadużycie prawa (art. 144<sup>1</sup> k.r.o.)<sup>94</sup>. Nie do

alimentacyjny małżonków, których małżeństwo jeszcze trwa, mimo że uległo definitywnemu rozbitciu<sup>95</sup>. Chodzi wyłącznie o zastosowanie klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego do obowiązku alimentacyjnego między małżonkami. Odmowa uwzględnienia roszczeń alimentacyjnych z uwagi na zasady współżycia społecznego będzie miała miejsce jedynie w wypadkach zupełnie wyjątkowych, szczególnie rażących i budzących powszechną dezaprobatę<sup>96</sup>. Proces o dostarczanie środków do zaspokajania potrzeb rodziny nie może przekształcić się w proces quasi-rozwodowy<sup>97</sup>. Jest to stanowisko dość ugruntowane w prawie polskim i obcym. Niegodność alimentacji

89 Postanowienie SO w Słupsku z dnia 28 lutego 2013 r., IV Cz 96/13.

90 Wyrok SN z 23 stycznia 1975 r., III CRN 369/74, Legalis nr 18518.

91 Stanowisko takie ma dość ugruntowaną pozycję; zob. np. orzeczenie SN z dnia 9 listopada 1953 r., I C 201/53, OSNCK 1955, nr 2, poz. 23; orzeczenie SN z dnia 26 marca 1954 r., I CR 327/54, OSNCK 1954, nr 4, poz. 90.

92 Uchwała ICiA SN z dnia 16 grudnia 1987, III CZP 91/86, OSNCP 1988, nr 4, poz. 42, teza 8.

93 Wyrok SN z dnia 26 maja 1999 r., III CKN 153/99, Lex nr 50731.

94 Tak na gruncie dekretu Prawo małżeńskie z 1945 r.: uchwała IC SN z dnia 19 września 1947 r., C 4/47, OSNC 1947, nr 3, poz. 60; orzeczenie z dnia 25 lipca 1946 r., C III 383/46, OSNC 1947, nr 1, poz. 30; orzeczenie SN z dnia 26 listopada 1948 r., C 537/48, „Państwo i Prawo” 1949, z. 2, s. 112. Zob. też M. Grudziński, J. Ignatowicz (red.), *Kodeks rodzinny. Komentarz*, Warszawa 1959, s. 103; J. Panowicz-Lipska, *Skutki prawne separacji faktycznej*, wyd. cyt., s. 84; też, *Skutki*

*prawne separacji faktycznej. Zarys...*, dz. cyt., s. 75; J. Górecki, *Obowiązek alimentacyjny między małżonkami*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prawo” 1957, nr 4, s. 196–198; T. Smyczyński, *Roszczenia alimentacyjne a zasady współżycia społecznego*, „Studia Prawnicze” 1983, nr 1, s. 61–66. Na gruncie aktualnie obowiązującego prawa: uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSNCP 1976, nr 9, poz. 184; uchwała SN z dnia 7 czerwca 1972 r., III CZP 43/72, OSNCP 1972, nr 11, poz. 198. Odmienne stanowisko zajął J. Gwiazdomorski, *Obowiązek z art. 27 k.r.o. w wypadkach...*, dz. cyt., s. 843 i n.

95 Postanowienie SA w Gdańsku z dnia 22 marca 2013 r., V ACz 213/13; B. Szymańska, *Przegląd orzecznictwa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia roszczeń o zaspokajanie potrzeb rodziny lub alimenty na rzecz małoletnich dzieci w toku sprawy o rozwód lub separację ze szczególnym uwzględnieniem lat 2012–2013*, „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 2014, nr IV, s. 42.

96 Uchwała SN z dnia 7 sierpnia 1974 r., III CZP 46/74, OSNCP 1975, nr 12, poz. 160

97 Wyrok SN z dnia 26 maja 1999 r., III CKN 153/99, Lex nr 50731.

została wprost uregulowana np. w Rosji<sup>98</sup>, Serbii<sup>99</sup>, Portugalii<sup>100</sup>, Grecji<sup>101</sup>, Szwecji<sup>102</sup> czy Danii<sup>103</sup>. Jeśli natomiast separacja faktyczna została zawiniona przez jednego z małżonków, to drugi z nich („niewinny”), będąc w gorszej sytuacji finansowej, nie może ponosić

mentów z art. 27 k.r.o.<sup>105</sup>. Zwolennicy tego poglądu twierdzą, że o potrzebach rodziny można mówić w zasadzie wówczas, gdy rodzina jest związana węzłem wspólnego pożycia. Tylko bowiem w takiej sytuacji powstają potrzeby dotyczące zespołu osób



## Odmowa uwzględnienia roszczeń alimentacyjnych z uwagi na zasady współżycia społecznego będzie miała miejsce jedynie w wypadkach zupełnie wyjątkowych, szczególnie rażących i budzących powszechną dezaprobatę.

negatywnych konsekwencji rozstania. Ma on prawo do równej stopy życiowej z małżonkiem, który go porzucił<sup>104</sup>, i możliwość żądania środków od małżonka „winnego”. W takim przypadku wykonywanie obowiązku z art. 27 k.r.o. nie będzie sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Prezentowane jest także przeciwne stanowisko, zgodnie z którym separacja faktyczna małżonków uzasadnia oddalenie powództwa o świadczenie ali-

mentów z art. 27 k.r.o.<sup>105</sup>. Z wykładni funkcjonalnej można wyprowadzić zatem wniosek, że skoro więzi rodzinne pomiędzy małżonkami *de facto* już nie istnieją, to tym samym gaśnie obowiązek przewidziany w art. 27 k.r.o.<sup>107</sup> Utrzymanie obowiązku alimentacyjnego między małżonkami w sytuacji, gdy nie ma wspólnego gospodarstwa i małżonkowie decydują się na pozostawanie w separacji faktycznej (która jest zjawiskiem społecznie niepożądanym), może być postrzegane jako sprzeczne z konstytucyjną zasadą ochrony małżeństwa, rodziny, macierzyństwa i rodzicielstwa (art. 18 Konstytucji)<sup>108</sup>. Jak się wydaje, pominięte zostały w tym przypadku dwie istotne okoliczności. Po pierwsze, zdarza się, że każdy z mał-

98 M.B. Антокольская, *Семейное право...*, dz. cyt., s. 262.

Wymaga się jednak spełnienia dodatkowych przesłanek – więcej: A.A. Травкин, Ю.М. Фетюхин, *Имущественные отношения...*, dz. cyt., s. 36.

99 Art. 151 par. 2 kodeksu rodzinnego z 2005 r.

100 R.T. Pedro, *Family Solidarity and the Principle of Self-Sufficiency – The Role Played by the Obligation of Spousal Maintenance: An Overview of the Portuguese Law*, „International Journal of Law, Policy and the Family” 2011, t. 25(2), s. 244.

101 Art. 1391 par. 1 kodeksu cywilnego z 1946 r. Zob. też I. Androulidaki-Dimitriadi, *Family Law...*, dz. cyt., s. 69.

102 Kodeks małżeński z 1920 r., sec. 7, rozdział 5.

103 L. Nielsen, *Family Rights and the „Registered Partnership” in Denmark*, „International Journal of Law and the Family” 1990, nr 4, s. 303.

104 Uchwała SN z dnia 7 czerwca 1972 r., III CZP 43/72, OSNC 1972, nr 11, poz. 198.

105 Wyrok SN z dnia 28 stycznia 1998 r., II KKN 585/97, OSP 1999, nr 2, poz. 29 oraz częściowo krytyczna glosa T. Smyczyńskiego do tego wyroku opublikowana w OSP 1999, nr 2, poz. 29; orzeczenie SN z dnia 17 marca 1950 r., C 340/49, „Nowe Prawo” 1951, nr 11, s. 46; wyrok SO w Białymstoku z dnia 6 marca 2013 r., II Ca 73/13.

106 Uchwała ICiA SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNC 1988, z. 4, poz. 42; wyrok SA w Gdańsku z dnia 14 maja 2014 r., III AUA 1441/13.

107 Wyrok SN z dnia 28 stycznia 1998 r., II KKN 585/97, OSP 1999, nr 2, poz. 29.

108 Postanowienie SA w Krakowie z dnia 13 maja 2013 r., I ACz 797/13.

żonków, mimo pozostawania w separacji faktycznej, nadal wykonuje prace na rzecz rodziny, m.in. poprzez dbałość o utrzymanie i prawidłowe funkcjonowanie wspólnego majątku<sup>109</sup>. Po drugie, w pojęciu „potrzeby rodziny” zawierają się także indywidualne potrzeby małżonków i dzieci. A te są niezależne od istnienia czy też nieistnienia wspólnego pożycia między małżonkami. Tak więc w sytuacji braku wspólnego pożycia obowiązek zaspokajania potrzeb rodziny przekształca się w obowiązek alimentowania drugiego małżonka, ewentualnie małżonka oraz dzieci.

Dodatkowego komentarza wymaga sytuacja małżonków bezdzietnych i takich, którzy wprawdzie mają dzieci, ale te utrzymują się samodzielnie (pracują i zarobkują). W tej kwestii również zarysowały się dwa poglądy.

W świetle pierwszego z nich bezdzietni małżonkowie tworzą od chwili zawarcia związku małżeńskiego rodzinę, której materialne potrzeby muszą być zaspokojone. Wówczas obowiązek małżonka przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny sprowadza się do obowiązku alimentowania współmałżonka<sup>110</sup> i tym samym kojarzy się ze zwykłym obowiązkiem alimentacyjnym<sup>111</sup>, chociaż unormowanym w innym rozdziale kodeksu rodzinnego i opiekuńczego<sup>112</sup>. Obowiązek z art. 27 k.r.o. jest wtedy bowiem „obowiązkiem jednego małżonka względem drugiego, a przeciwstawione temu obowiązkowi prawo podmiotowe drugiego małżonka przysługuje temu małżonkowi tylko i wyłącznie w jego własnym interesie”<sup>113</sup>. Okoliczność, że małżonek pozostający w separacji faktycznej i nieobarczony obowiązkiem wychowania dzieci jest zdolny

do pracy zarobkowej i bądź pracuje, bądź ma możliwość taką pracę uzyskać, sama przez się nie pozbawia go roszczenia na podstawie art. 27 k.r.o. o zaspokojenie swych potrzeb w zakresie odpowiadającym zasadzie równej stopy życiowej małżonków<sup>114</sup>.

Pogląd przeciwny, choć zdecydowanie mniejszościowy i niezajdujący odzwierciedlenia w ustawodawstwach zagranicznych, został wyrażony w kilku orzeczeniach. Między innymi w jednym z nich Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że istnienie jedynie formalnego węzła małżeńskiego bez wspólnego pożycia nie wystarcza, aby można było mówić o rodzinie, jeśli dodatkowo małżonkowie nie mają dzieci. A skoro nie ma rodziny, to nie może istnieć obowiązek zaspokajania jej potrzeb<sup>115</sup>. Paradoksalnie jednak trzeba byłoby przyjąć, że choć w sytuacji rozłączenia bezdzietnych małżonków nie można byłoby domagać się od siebie żadnych świadczeń o alimentacyjnym charakterze, to możliwe byłoby zabezpieczenie takich roszczeń dla współmałżonka podczas sprawy rozwodowej. Przywołany art. 445 k.p.c. wyraźnie stanowi o alimentach między małżonkami. Taka wykładnia nie zasługuje na aprobatę.

### Podsumowanie

Obowiązek dostarczania środków na zaspokojenie potrzeb rodziny jest gwarancją właściwej realizacji funkcji rodziny oraz umożliwia jej członkom normalną egzystencję. Na podstawie art. 27 k.r.o. każdy z małżonków obowiązany jest przyczyniać się do ponoszenia ciężarów i utrzymania wspólnego gospodarstwa, do wychowania dzieci oraz do zaspokojenia

109 Wyrok SR w Strzelcach Opolskich z dnia 14 listopada 2012 r., III RC 93/10.

110 Uchwała ICIa SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNC 1988, z. 4, poz. 42; wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 27 lutego 2014 r., II Ca 70/14; postanowienie SA w Poznaniu z dnia 25 lutego 2014 r., I ACz 108/14. Tak też m.in. M. Sychowicz (w:) K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny...*, dz. cyt., s. 140.

111 J. Gwiazdomorski, „Alimentacyjny” obowiązek..., dz. cyt., s. 63 i 68.

112 T. Smyczyński (w:) tegoż (red.), *Prawo rodzinne...*, dz. cyt., s. 226.

113 J. Gwiazdomorski, *Obowiązek z art. 27 k.r.o. w wypadkach zerwania...*, dz. cyt., s. 849.

114 Uchwała SN z 13 października 1973 r., III CZP 49/76, Lex nr 7855.

115 Wyrok SN z dnia 28 stycznia 1998 r., II CKN 585/97, OSP 1999, nr 2, poz. 29; wyrok SN z dnia 26 maja 1999 r., III CKN 153/99, Lex nr 50731. Zob. też M. Sychowicz (w:) K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny...*, dz. cyt., s. 143, który twierdzi, że „z natury rzeczy” nie można o obowiązku przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny mówić wtedy, gdy małżonkowie, którzy nie mają dzieci lub których dzieci się usamodzielnili, pozostają w separacji faktycznej. W takiej jednak sytuacji obowiązek przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny będzie sprowadzał się do obowiązku alimentowania jednego z małżonków przez drugiego, którego podstawą będzie art. 27 k.r.o.



potrzeb osobistych drugiego małżonka. Obowiązek ten powstaje w momencie zawarcia małżeństwa i wygasa na skutek rozwiązania związku małżeńskiego przez rozwód, bądź w wyniku unieważnienia małżeństwa lub sądowego orzeczenia separacji. Pozostawanie przez małżonków w separacji faktycznej, czy też brak wspólnych dzieci, nie wpływają na jego istnienie, lecz mogą oddziaływać na sposób ukształtowania obowiązku z art. 27 k.r.o., a w wyjątkowych sytuacjach dają możliwość uchylenia się od jego wykonywania ze względu na sprzeczność z zasadami współżycia społecznego (art. 144<sup>1</sup> k.r.o.).

### Bibliografia

- Androulidaki-Dimitriadi I., *Family Law in Greece*, The Netherlands 2010.
- Антокольская М.В., *Семейное право: Учебник*, Москва 2002.
- Banaszak B., Zieliński M., *Konstytucyjne i ustawowe pojęcie rodziny*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 7, s. 352–361.
- Boele-Woelki K., Braat B., Curry-Sumner I. (red.), *European Family Law in Action. Volume IV: Property Relations between Spouses*, Antwerp–Oxford–Portland 2009.
- Boele-Woelki K., Miles J., Scherpe J.M. (red.), *The Future of Family Property in Europe*, Cambridge–Antwerp–Portland 2011.
- Bugajski B., *Majątkowe skutki małżeństwa niezależne od ustroju majątkowego w prawie szwajcarskim*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2015, nr 4, s. 849–874.
- Dobrzański B., *Głosa do uchwały SN z dnia 7.06.1972 r.*, III CZP 43/72, „Nowe Prawo” 1973, nr 9, s. 1352–1358.
- Dolecki H., Sokołowski T. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Douga A., Koumpli V., *On the regulation of maintenance obligations in Greece*, „Revue hellénique de droit international” 2014, t. 67, s. 931–960.
- Godsk Pedersen H.V., Lund-Andersen I., *Family Law in Denmark*, The Netherlands 2011.
- Goettel M., *Koncepcja podstawowych praw i obowiązków małżonków w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym* (w:) T. Płoski, J. Krzywkowska (red.), *Matrimonium spes mundi: małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym, polskim i międzynarodowym: księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Ryszardowi Sztuchmilerowi*, Olsztyn 2008.
- Górecki J., *Obowiązek alimentacyjny między małżonkami*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prawo” 1957, nr 4, s. 177–226.
- Grudziński M., Ignatowicz J. (red.), *Kodeks rodzinny. Komentarz*, Warszawa 1959.
- Gwiazdomorski J., *„Alimentacyjny” obowiązek między małżonkami*, Warszawa 1970.
- Gwiazdomorski J., *Krewni uprawnieni do żądania i obowiązani do dostarczania utrzymania*, „Państwo i Prawo” 1954, nr 1, s. 80–106.
- Gwiazdomorski J., *Obowiązek z art. 27 k.r.o. w wypadkach zerwania pożycia małżeńskiego (Uwagi do uchwały SN z dnia 7 sierpnia 1974 r.)*, III CZP 46/74, OSNCP 1975, poz. 160), „Nowe Prawo” 1976, nr 6, s. 843–858.
- Ignaczewski J. (red.), *Rozwód i separacja*, „Sądowe Komentarze Tematyczne”, Warszawa 2010.
- Janiszewska B., *Zwrot kwoty uiszczonej tytułem zabezpieczenia roszczenia alimentacyjnego na czas trwania procesu o rozwód*, „Radca Prawny” 2011, nr 2, s. 86–89.
- Jędrzej G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Małżeństwo. Komentarz do art. 1–61<sup>6</sup>*, Warszawa 2013.
- Kabza E., *Problem stosowania analogii w prawie cywilnym*, „Forum Prawnicze” 2010, nr 1, s. 44–65.
- Koziol H., Bydlinski P., Bollenberger R. (red.), *Kurzkommentar zum ABGB*, Wiedeń 2007.
- Крашенинников П.В. (red.), *Семейное право*, Москва 2008.
- Krzemiński Z., Żywicki W., *Zbieg procesu rozwodowego z procesem o alimenty*, „Palestra” 1967, nr 4, s. 28–42.
- Łukasiewicz J.M., *Strony stosunku zobowiązaniowego – zarys problematyki* (w:) J.M. Łukasiewicz, I. Ramus (red.), *Prawo alimentacyjne. Zagadnienia systemowe i proceduralne*, t. 1, Toruń 2015.
- Marciniak A., Piasecki K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 3, *Komentarz. Art. 730–1088*, Warszawa 2015.
- Mróz T., *Zgoda małżonka na dokonanie czynności prawnej w ustroju majątkowej wspólności ustawowej*, Warszawa 2011.
- Nielsen L., *Family Rights and the „Registered Partnership” in Denmark*, „International Journal of Law and the Family” 1990, nr 4, s. 297–307.
- Низамиева О.Н., *Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации (постатейный)*, Москва 2010.
- Panowicz-Lipska J., *Skutki prawne separacji faktycznej*, Poznań 1991.
- Panowicz-Lipska J., *Skutki prawne separacji faktycznej. Zarys problematyki*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1977, nr 2, s. 71–86.
- Pedro R.T., *Family Solidarity and the Principle of Self-Sufficiency – The Role Played by the Obligation of Spousal Maintenance: An Overview of the Portuguese Law*, „International Journal of Law, Policy and the Family” 2011, t. 25(2), s. 244–259.
- Piasecki K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2009.

- Piątowski J.St. (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Wrocław 1985.
- Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Rooij de M., Schmidt G., Kaar van het B.J., *Study on matrimonial property regimes and the property of unmarried couples in private international law and internal law. National report – the Netherlands*, Commission Européenne JAI/A3/2001/03.
- Schwenzer I., Dimsey M., *Model Family Code: From a global perspective*, Antwerpen–Oxford 2006.
- Smyczyński T., *Alimentacja dzieci a obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1977, nr 2, s. 36–56.
- Smyczyński T., *Glosa do wyroku SN z dnia 28.01.1998 r.*, II CKN 585/97, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1999, nr 2, poz. 29.
- Smyczyński T., *Obowiązek alimentacyjny rodziców względem dziecka a polityka socjalna państwa*, Wrocław 1978.
- Smyczyński T., *Prawa i obowiązki małżonków*, „Studia Prawa Prywatnego” 2007, z. 5, s. 3–19.
- Smyczyński T. (red.), *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, „System Prawa Prywatnego”, t. 11, Warszawa 2014.
- Smyczyński T., *Roszczenia alimentacyjne a zasady współżycia społecznego*, „Studia Prawnicze” 1983, nr 1, s. 51–90.
- Stępień-Sporek A., *Wspólne prawo majątkowe małżeńskie dla Unii Europejskiej*, Gdańsk 2014.
- Stewart J. (red.), *Family Law. Jurisdictional comparisons*, London 2011.
- Strzebińczyk J., *Obowiązek ojczyzna (macochy) według art. 27 k.r.wo.*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1979, seria „Prawo”, t. 74, s. 37–50.
- Strzebińczyk J., *Udział powinowatych dziecka w jego utrzymaniu i wychowaniu według KRO*, Wrocław 1985.
- Sylwestrzak A., *Skutki prawne separacji*, Warszawa 2007.
- Szeibert O., *Solidarity and Maintenance Obligations in the Family – Old and New Elements in the New Hungarian Civil Code*, „ELTE Law Journal” 2014, nr 2, s. 77–88.
- Szer S., *Prawo rodzinne w zarysie*, Warszawa 1969.
- Szłzak A., *Zasada równej stopy życiowej w prawie rodzinnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1985, nr 1, s. 37–50.
- Szwed A., *Rodzina – ujęcie socjologiczne i prawne*, „Rodzina i Prawo” 2007, nr 3, s. 23–40.
- Szymańska B., *Przegląd orzecznictwa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku w przedmiocie udzielenia zabezpieczenia roszczeń o zaspokajanie potrzeb rodziny lub alimenty na rzecz małoletnich dzieci w toku sprawy o rozwód lub separację ze szczególnym uwzględnieniem lat 2012–2013*, „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 2014, nr IV, s. 39–52.
- Травкин А.А., Фетюхин Ю.М., *Имущественные отношения супругов по новому семейному законодательству Российской Федерации*, Волгоград 1999.
- Zieliński A., *Rozwód. Materialnoprawne podstawy rozwodu oraz postępowanie odrębne w sprawie o rozwód*, Warszawa 2013.

## Orzecznictwo

### Orzecznictwo sądów polskich

- Wyrok TK z dnia 25 października 2012 r., SK 27/12, Legalis nr 540084.
- Orzeczenie SN z dnia 25 lipca 1946 r., C III 383/46, OSNC 1947, nr 1, poz. 30.
- Uchwała Izby Cywilnej SN z dnia 19 września 1947 r., C 4/47, OSNC 1947, nr 3, poz. 60.
- Orzeczenie SN z dnia 26 listopada 1948 r., C 537/48, „Państwo i Prawo” 1949, z. 2.
- Orzeczenie SN z dnia 17 marca 1950 r., C 340/49, „Nowe Prawo” 1951, nr 11.
- Orzeczenie SN z dnia 16 kwietnia 1952 r., C 697/52, „Nowe Prawo” 1953, nr 5.
- Orzeczenie SN z dnia 7 marca 1953 r., C 2031/52, OSNCK 1953, nr 4, poz. 123.
- Orzeczenie SN z dnia 9 listopada 1953 r., I C 201/53, OSNCK 1955, nr 2, poz. 23.
- Orzeczenie SN z dnia 26 marca 1954 r., I CR 327/54, OSNCK 1954, nr 4, poz. 90.
- Orzeczenie SN z dnia 1 lipca 1954 r., I CR 214/54, „Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości” 1955, z. 5.
- Orzeczenie SN z dnia 3 maja 1955 r., II CR 1221/54, Lex.
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 29 stycznia 1960 r., I CO 43/59, OSNCK 1960, nr 3, poz. 66.
- Wyrok SN z dnia 26 marca 1969 r., III CRN 54/69, Lex nr 6480.
- Uchwała SN z dnia 7 czerwca 1972 r., III CZP 43/72, OSNCP 1972, nr 11, poz. 198.
- Postanowienie SN z dnia 19 lipca 1974 r., II CO 9/74, Lex nr 7560.
- Uchwała SN z dnia 7 sierpnia 1974 r., III CZP 46/74, OSNCP 1975, nr 12, poz. 160.
- Wyrok SN z 23 stycznia 1975 r., III CRN 369/74, Legalis nr 18518.
- Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSNCP 1976, nr 9, poz. 184.
- Uchwała SN z dnia 13 października 1976 r., III CZP 49/76, Lex nr 7855.
- Wyrok SN z dnia 25 września 1978 r., III CRN 161/78, Legalis.

- Uchwała SN z dnia 5 października 1982 r., III CZP 38/82, Lex nr 2812.
- Uchwała Pełnego Składu Izby Cywilnej i Administracyjnej SN z dnia 16 grudnia 1987 r., III CZP 91/86, OSNC 1988, z. 4, poz. 42.
- Wyrok SN z dnia 24 sierpnia 1990 r., I CR 422/90, OSNC 1991, z. 10-12, poz. 124.
- Uchwała SN z dnia 18 listopada 1994 r., III CZP 146/94, OSNC 1995, nr 3, poz. 48.
- Wyrok SN z dnia 28 stycznia 1998 r., II CKN 585/97, OSP 1999, nr 2, poz. 29.
- Wyrok SN z dnia 26 maja 1999 r., III CKN 153/99, Lex nr 50731.
- Postanowienie SN z dnia 19 października 1999 r., II CZ 108/99, Lex nr 38565.
- Wyrok SN z dnia 17 listopada 1999 r., III CKN 446/98, Lex nr 1126908.
- Uchwała SN z dnia 20 października 2010 r., III CZP 59/10, OSNC 2011, nr 5, poz. 52.
- Uchwała SN z dnia 28 listopada 2012 r., III CZP 77/12, OSNC 2013, z. 5, poz. 62.
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 30 września 2010 r., III AUa 474/10.
- Postanowienie SA w Gdańsku z dnia 22 marca 2013 r., V ACz 213/13.
- Postanowienie SA w Krakowie z dnia 13 maja 2013 r., I ACz 797/13.
- Postanowienie SA w Poznaniu z dnia 22 października 2013 r., I ACz 1805/13.
- Postanowienie SA w Poznaniu z dnia 25 lutego 2014 r., I ACz 108/14.
- Wyrok SA w Gdańsku z dnia 14 maja 2014 r., III AUA 1441/13.
- Postanowienie SA w Katowicach z dnia 10 września 2014 r., I ACz 670/14.
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 26 listopada 2015 r., I ACa 671/15.
- Postanowienie SO w Słupsku z dnia 28 lutego 2013 r., IV Cz 96/13.
- Wyrok SO w Białymstoku z dnia 6 marca 2013 r., II Ca 73/13.
- Wyrok SO w Sieradzu z dnia 2 października 2013 r., I Ca 354/13.
- Wyrok SO w Poznaniu z dnia 17 grudnia 2013 r., II Ca 727/13.
- Wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 27 lutego 2014 r., II Ca 70/14.
- Wyrok SO w Gliwicach z dnia 2 grudnia 2015 r., III Ca 1582/14.
- Wyrok SR w Strzelcach Opolskich z dnia 14 listopada 2012 r., III RC 93/10.
- Wyrok SR w Środzie Śląskiej z dnia 3 września 2013 r., III RC 2/13.
- Postanowienie NSA z dnia 30 września 2008 r., I FZ 374/08.
- Postanowienie NSA z dnia 2 lipca 2009 r., I FZ 216/09.
- Postanowienie NSA z dnia 28 września 2011 r., I FZ 196/11.
- Postanowienie NSA z dnia 2 grudnia 2011 r., I FZ 395/11.
- Postanowienie NSA z dnia 2 grudnia 2011 r., II OZ 1266/11.
- Postanowienie NSA z dnia 12 listopada 2012 r., I FZ 42/12.
- Postanowienie NSA z dnia 3 września 2013 r., I GZ 311/13.
- Postanowienie NSA z dnia 18 kwietnia 2014 r., II FZ 519/14.
- Postanowienie NSA z dnia 8 września 2014 r., I FZ 388/14.
- Postanowienie NSA z dnia 13 listopada 2014 r., I GZ 486/14.
- Postanowienie NSA z dnia 15 grudnia 2015 r., I GZ 876/15.
- Postanowienie NSA z dnia 12 stycznia 2016 r., II FZ 996/15.
- Postanowienie WSA w Gliwicach z dnia 13 stycznia 2016 r., I SA/Gl 1231/15.
- Postanowienie WSA w Warszawie z dnia 19 stycznia 2016 r., VIII SA/Wa 831/14.
- Postanowienie WSA w Poznaniu z dnia 21 stycznia 2016 r., I SA/Po 1101/13.

### *Orzecnictwo sądów zagranicznych*

- Orzeczenie *Oberster Gerichtshof* (Austria) z dnia 23 kwietnia 1963 r., „Entscheidungen des Österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivil- und Justizverwaltungssachen” 36/1964.
- Orzeczenie *Oberster Gerichtshof* (Austria) z dnia 20 grudnia 1977 r., „Ehe- und familienrechtliche Entscheidungen” 1978, t. 14, 28.534.
- Orzeczenie *Landesgericht für Zivilrechtssachen Wien* z dnia 24 stycznia 1989 r., „Ehe- und familienrechtliche Entscheidungen” 1991, t. 26, 58.715.
- Orzeczenie *Hof van Beroep te Brussels* (Belgia) z dnia 13 stycznia 2005 r., „Nieuw juridisch weekblad” 2005, nr 114.
- Orzeczenie *Hof de Cassatie van België* z dnia 27 listopada 2007 r., „Tijdschrift voor Familierecht” 2008, nr 2.